

Pozycja konkurencyjna polskich gospodarstw rolnych na tle gospodarstw wybranych krajów europejskich

The competitive position of Polish agricultural holdings as against their equivalents in selected European countries

Wojciech Ziętara

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB

Streszczenie. W artykule przedstawiono pozycję konkurencyjną polskich gospodarstw rolnych reprezentujących wybrane typy rolnicze na tle analogicznych gospodarstw węgierskich i niemieckich. Materiał do badań stanowiły dane o gospodarstwach objętych systemem FADN w latach 2006–2010. Analiza dotyczyła gospodarstw roślinnych (typ 13 i 14), gospodarstw sadowniczych (typ 32), gospodarstw warzywniczych (typ 20), gospodarstw mlecznych (typ 45), gospodarstw bydłowych (typ 49), gospodarstw trzodowych (typ 51) i gospodarstw drobiarskich (typ 52). Zdolność do rozwoju i konkurencji wykazują polskie gospodarstwa o odpowiednim potencjale i wielkości ekonomicznej, wyrażonej w ESU lub SO. Badania wykazały, że minimalna wielkość polskich gospodarstw roślinnych i sadowniczych zawiera się w przedziale 8–16 ESU, gospodarstw warzywniczych – w przedziale 16–40 ESU, a gospodarstw mlecznych i bydłowych oraz trzodowych i drobiarskich – w przedziale 50–100 tys. EUR SO. Minimalne wielkości polskich gospodarstw są podobne do węgierskich, a niższe od niemieckich.

Słowa kluczowe: potencjał produkcyjny • pozycja i zdolność konkurencyjna • typy rolnicze gospodarstw • FADN

Abstract. The paper assesses the competitive position of Polish agricultural holdings representing selected agricultural types as compared to equivalent Hungarian and German entities. The study was based on the data about agricultural holdings included in the FADN system in the years 2006–2010. Analysis covered crop farms (type 13 and 14), orchard farms (type 32), horticultural farms (type 20), dairy farms (type 45), cattle farms (type 49), pig farms (type 51), and poultry farms (type 52). Among the Polish agricultural holdings only those with a relevant potential and economic size (expressed in ESU or SO) have developmental and competitive capabilities. As shown by the research, the minimum size of such farms is in the following ranges: 8–16 ESU for crop and orchard farms, 16–40 ESU for horticultural farms, and EUR 50–100 thousand (SO) for dairy, cattle,

pig, and poultry farms. In terms of minimum size, the agricultural holdings in Poland are similar to those in Hungary, but smaller than the German ones.

Key words: production potential • competitive position and capability • types of agricultural holdings • FADN

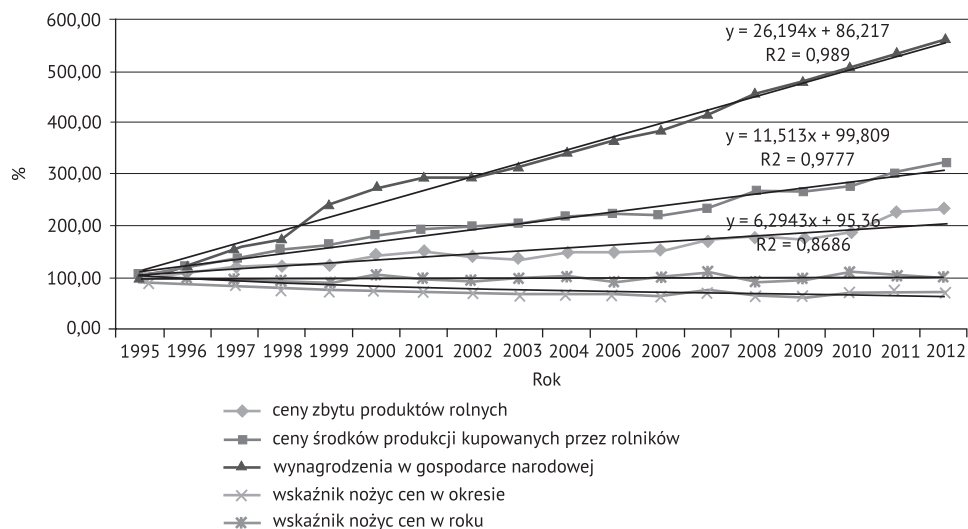
Wstęp

Objęcie polskiego rolnictwa zasadami Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) po integracji z Unią Europejską (UE) w istotny sposób zmieniło warunki funkcjonowania nie tylko przedsiębiorstw przetwórstwa rolnego i handlu, lecz także gospodarstw rolnych w naszym kraju. Zwiększyły się możliwości wymiany handlowej produktami rolno-spożywczymi, szczególnie ze „starymi” krajami UE (UE-15), co zostało wykorzystane przez Polskę. Świadczy o tym wzrost eksportu artykułów rolno-spożywczych, głównie do krajów UE, który w latach 2004–2012 wzrósł z 5 do 17,7 mld EUR. W 2012 r. udział eksportu do tych krajów wynosił 76,3% (Łopaciuk 2014). Otwarcie rynku unijnego na produkty rolno-spożywcze wystawiło polskich producentów na konkurencję z wytwórcami analogicznych produktów z innych krajów. Rolnicy żywili poważne obawy przed tego rodzaju konkurencją – 70% z nich uważało, że w 2003 r. polskie rolnictwo nie będzie gotowe do funkcjonowania w unijnych strukturach i według unijnych standardów (Wilkin 2000). Dynamiczny wzrost eksportu produktów rolno-spożywczych, zwłaszcza do krajów UE, pokazał, że produkty te są konkurencyjne. Podstawowymi źródłami ich przewagi konkurencyjnej były jakość i cena (Szczepaniak 2007). Na rynkach zagranicznych bezpośrednio konkurują nie pierwotni producenci rolni, czyli rolnicy, lecz przedsiębiorstwa handlowe i przetwórstwa rolniczego, gdyż przedmiotem handlu są produkty przetworzone. Ich jakość i cena zależy jednak od surowców pozyskiwanych z gospodarstw rolnych. O znaczeniu surowców w przetwórstwie rolno-spożywczym decyduje ich wysoki udział (ok. 2/3) w całkowitych kosztach gotowych produktów (Woś 2003).

Gospodarstwa rolnicze działają w otoczeniu, które tworzą różnego rodzaju instytucje, uregulowania prawne oraz rynki zaopatrzenia i zbytu. Wpływają one na funkcjonowanie gospodarstw, które muszą dostosowywać się do zmieniających się warunków. Istotny wpływ na funkcjonowanie gospodarstw ma kształtowanie się cen czynników produkcji i produktów rolnych. Na rycinie 1 przedstawiono tendencje zmian w kosztach czynników produkcji i cenach produktów rolnych w Polsce w latach 1995–2012. Tendencje te mają charakter ponadczasowych prawidłowości, które występują we wszystkich krajach z gospodarką rynkową. Z przedstawionego wykresu wynika, że w analizowanym okresie największą dynamikę wzrostu wykazały wynagrodzenia pracowników w gospodarce narodowej poza rolnictwem, stanowiące podstawowy składnik kosztów pracy. W tym okresie wynagrodzenia w gospodarce narodowej wzrosły ponad 5-krotnie. Ceny środków produkcji kupowanych przez rolników wzrosły ponad 3-krotnie, natomiast cen produktów rolnych zbywanych przez rolników zwiększyły się nieco ponad 2-krotnie. Zdecydowanie szybsze tempo wzrostu wynagrodzeń poza rolnictwem i cen środków produkcji nabywanych przez rolników od cen zbytu produktów rolnych prowadzi do spadku jednostkowej opła-

calności produkcji rolnej. Rolnik, chcąc uzyskać dochód z pracy w gospodarstwie porównywalny z wynagrodzeniami pracowników poza rolnictwem (dochód parytetowy), musi wytwarzać coraz większą ilość produktów, czyli zwiększać wydajność pracy. Może to osiągnąć dwoma sposobami: przez zintensyfikowanie produkcji przy danej powierzchni gospodarstwa lub przez zwiększenie powierzchni gospodarstwa przy dotychczasowym poziomie intensywności produkcji. Pierwszy sposób zwiększania wydajności pracy możliwy jest do zastosowania w niewielkiej skali, ze względu na występującą barierę popytu na produkty rolnicze. Dotyczy gospodarstw ogrodniczych i prowadzących produkcję zwierzęcą luźno związaną z ziemią (drobiarską). Wykorzystanie drugiego sposobu również jest ograniczone, ze względu na zbyt małą podaż ziemi. Aby jedni rolnicy mogli powiększać swoje gospodarstwa, inni powinni zrezygnować z prowadzenia produkcji rolniczej. Uczynią tak, jeśli będą mieli możliwość pracy poza rolnictwem. Tempo pożądaných przemian struktury agrarnej jest uwarunkowane „... sytuacją makroekonomiczną, motywującą do podejmowania decyzji o wyborze wyłącznie pozarolniczej działalności zawodowej” (Sikorska 2013, s. 17). Można zatem przyjąć, że przemiany struktury agrarnej będą miały charakter ewolucyjny, uzależniony od tempa rozwoju gospodarczego kraju. Niezależnie od tego należy prowadzić badania dotyczące pozycji konkurencyjnej polskich gospodarstw towarowych, które decydują o konkurencyjności polskich produktów rolno-spożywczych na rynkach zagranicznych.

Celem badań była ocena działalności polskich gospodarstw rolniczych wybranych typów i określenie ich pozycji konkurencyjnej w stosunku do gospodarstw wybranych krajów europejskich.

Ryc. 1. Tendencje zmian w kosztach czynników produkcji i cenach produktów rolnych w Polsce w latach 1995–2012 (%; rok 1995 = 100)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z roczników statystycznych GUS za lata 1996–2013

Materiał i metody

Badaniami objęto następujące podstawowe typy rolnicze gospodarstw (według systematyki FADN¹):

- gospodarstwa roślinne – zbożowe, oleiste i białkowe (typ 13),
- gospodarstwa z podstawowymi uprawami polowymi (typ 14),
- gospodarstwa sadownicze (typ 32),
- gospodarstwa warzywnicze (typ 20),
- gospodarstwa mleczne (typ 45),
- gospodarstwa z chowem bydła (typ 49),
- gospodarstwa trzodowe (typ 51),
- gospodarstwa drobiowe (typ 52).

Podstawowym kryterium wyboru tych typów rolniczych było ich znaczenie w rolnictwie. Udział gospodarstw roślinnych w 2010 r. wynosił 37,1% ogółu gospodarstw; udział zbóż i rzepaku w strukturze zasiewów w tym roku wynosił odpowiednio 72,4 i 9%. Gospodarstwa ogrodnicze w 2010 r. stanowiły 20,6% ogółu gospodarstw. Ich udział w powierzchni użytków rolnych (UR) wynosił 3,9%, a w całkowitej produkcji rolniczej – 12,6%. W gospodarstwach tych produktywność ziemi mierzona wartością produkcji w przeliczeniu na 1 ha UR była 3,23 razy wyższa niż produktywność ziemi w całym rolnictwie. Ponadto w tych gospodarstwach wystąpiły silne procesy koncentracji. Spadek liczby gospodarstw sadowniczych w 2010 r. w stosunku do 2002 r. wynosił 11%, a warzywniczych – 50%. Gospodarstwa bydłce odgrywały istotną rolę w produkcji towarowej. Udział mleka i żywca bydłcego w towarowej produkcji zwierzęcej w 2010 r. wynosił 43,2%. Chociaż w latach 2000–2010 liczba gospodarstw mlecznych zmniejszyła się o 51,8%, saldo handlu zagranicznego produktami mlecznymi było dodatnie i wynosiło 913 mln EUR. W produkcji żywca wieprzowego wystąpiły niepokojące tendencje. Udział żywca w towarowej produkcji zwierzęcej zmniejszył się z 37,6% w 2000 r. do 25,5% w 2012 r., przy jednoczesnym wzroście udziału żywca drobiowego z 12 do 22%. W latach 2002–2010 odnotowano spadek liczby gospodarstw trzodowych o 66% – do 260 tys. w 2010 r. Wystąpiło także ujemne saldo handlu zagranicznego produktami przetwórstwa żywca wieprzowego, głównie z powodu wzrostu importu żywych zwierząt, przede wszystkim prosiąt i warchlaków, do 5126,3 tys. sztuk w 2013 r.

Przedmiotem badań były gospodarstwa z Polski, Węgier i Niemiec objęte systemem FADN, wyodrębnione według wielkości ekonomicznej wyrażonej w ESU² lub w SO³.

---

¹ FADN (*Farm Accountancy Data Network*) – System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych

² ESU (*European Size Unit*) – europejska miara wielkości ekonomicznej gospodarstw, równoważność 1200 EUR standardowej nadwyżki bezpośredniej

³ SO (*Standard Output*) – europejska miara wielkości ekonomicznej gospodarstw wprowadzona zamiast ESU. Stanowi średnią z pięciu lat standardową wartość produkcji z poszczególnych rodzajów działalności produkcyjnej

Wielkość ekonomiczną gospodarstw roślinnych i ogrodniczych wyrażono w ESU, a gospodarstw mlecznych, bydłowych, trzodowych i drobiowych – w SO (wynikało to z dostępności danych FADN). Analizą objęto następujące klasy wielkości gospodarstw: 4–8, 8–16, 16–40, 40–100 i powyżej 100 ESU oraz od 2 do powyżej 500 tys. EUR według standardowej wartości produkcji (SO). Badania dotyczyły lat 2006–2010. Gospodarstwa roślinne (typ 13 i 14) oceniano w latach 2006–2008, sadownicze – w latach 2007–2009, a pozostałe typy – w latach 2008–2010.

Podstawowy materiał źródłowy stanowiły dane rachunkowe zgromadzone w systemie FADN, zawierające informacje umożliwiające scharakteryzowanie badanych gospodarstw pod względem potencjału produkcyjnego, organizacji produkcji, kosztów i efektów. Uzupełniające źródła stanowiły dane statystyczne pochodzące z roczników statystycznych i literatury (zob. m.in.: Goraj i in. 2011).

Podstawową metodą użytą w opracowaniu była metoda opisowa, z wykorzystaniem zestawień tabelarycznych. Do oceny uzyskanych wyników zastosowano metodę porównawczą.

Konkurencyjność gospodarstw w teorii i praktyce

Konkurencyjność to jedno z podstawowych pojęć używanych w naukach ekonomicznych. Według Świtalskiego (2005, s. 163–170), „Konkurencyjność pojedynczej firmy jest zdolnością do zaspokajania potrzeb nabywcy w wydajniejszy sposób niż [czynią to] konkurenci”. Stankiewicz (2003, s. 184–201) natomiast konkurencyjność przedsiębiorstw traktuje jako system składający się z czterech elementów: potencjału konkurencyjności, przewagi konkurencyjnej, instrumentów konkurowania i pozycji konkurencyjnej. Potencjał konkurencyjności autor ten definiuje jako całkowite zasoby przedsiębiorstwa wraz z kompetencjami i zdolnościami, a przewagę konkurencyjną – jako efekt umiejętnego wykorzystania potencjału produkcyjnego, umożliwiającego generowanie atrakcyjnej oferty rynkowej i skutecznych instrumentów konkurowania. Instrumenty konkurowania określa jako świadome i celowo wykorzystane narzędzia i metody budowania kapitału klientów oraz kreowania wartości firmy. Pozycję konkurencyjną rozumie jako osiągnięty przez przedsiębiorstwo wynik rywalizacji w danym sektorze, na tle wyników osiągniętych przez konkurentów.

Przedsiębiorstwa rolnicze z różnych krajów nie konkurują między sobą bezpośrednio, lecz pośrednio. Według Wosia (2003, s. 7–19), „Z konkurencyjnością mamy do czynienia również wówczas, gdy poszczególne podmioty (gospodarstwa) nie są stroną na rynku rolnym, ale ich koszty produkcji mają zasadniczy wpływ na zdolność konkurencyjną produktów finalnych”. Podobny pogląd wyraża Gołębiowski (2001, s. 318–335), stwierdzając: „Nie można mówić o konkurencyjnym przemyśle zbożowym bez sprawnego zaplecza surowcowego, jak również o elastycznym i wydajnym rolnictwie, bez sprawnej sfery obrotu, magazynowania i przetwórstwa”.

Potencjał produkcyjny badanych gospodarstw określono wielkością ekonomiczną wyrażoną w ESU i SO oraz powierzchnią UR, a pozycję konkurencyjną gospodarstw zdefiniowano na potrzeby badań jako ich zdolność do rozwoju określoną następującymi wskaźnikami:

- dodatnim dochodem z zarządzania (zyskiem przedsiębiorcy),
- dochodem parytetowym,
- udziałem subwencji w dochodzie z gospodarstwa.

Dochód z zarządzania to dochód z gospodarstwa rolnego pomniejszony o koszty pracy własnej, koszty własnej ziemi i koszty kapitału własnego.

Dochód parytetowy to dochód z gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na jednostkę nakładów pracy własnej (FWU⁴), równy średniemu poziomowi wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej.

Ostatni wskaźnik – udział subwencji w dochodzie z gospodarstwa – informuje o sile oddziaływania Wspólnej Polityki Rolnej UE na dochodowość gospodarstw rolnych.

Koszty wykorzystania własnej ziemi określono poziomem czynszu dzierżawnego występującego w danej klasie wielkości ekonomicznej gospodarstw. Koszt kapitału własnego przyjęto na podstawie oprocentowania 10-letnich obligacji Skarbu Państwa. W tabeli 1 dla ilustracji podano przyjęte w badaniach koszty użycia własnych czynników produkcji w badanych gospodarstwach roślinnych i ogrodniczych w zależności od wielkości ekonomicznej wyrażonej w ESU. W pozostałych typach rolniczych gospodarstw koszty te były wyższe.

Tabela 1. Koszty własnych czynników produkcji w gospodarstwach roślinnych (R) i ogrodniczych (O) Polski, Węgry i Niemiec

Kraj	Wielkość ekonomiczna gospodarstw (ESU)									
	4–8		8–16		16–40		40–100		> 100	
Koszty ziemi (EUR/ha)										
	R	O	R	O	R	O	R	O	R	O
Polska	55,0	–	44,0	85,9	51,3	122,3	103,1	250,0	57,1	700,0
Węgry	49,1	–	60,0	67,5	58,4	90,0	71,0	120,0	96,0	–
Niemcy	–	–	–	–	147,5	500,0	154,5	585,5	150,2	467,0
Koszty pracy w rolnictwie (EUR/h)										
	R	O	R	O	R	O	R	O	R	O
Polska	1,69	–	1,64	1,83	1,69	1,83	2,10	2,15	3,84	2,02
Węgry	2,40	–	2,34	2,24	2,31	2,24	2,70	2,11	4,07	–
Niemcy	–	–	–	–	6,50	9,10	7,17	7,35	10,57	7,42
	Koszt pracy w gospodarce narodowej (EUR/h)					Koszt kapitału wg obligacji 10-letnich SP (%)				
Polska	2,62					5,59				
Węgry	4,54					4,26				
Niemcy	19,23					3,98				

Źródło: Ziętara i Zieliński (2011); Ziętara i Sobierajewska (2012)

⁴ FWU (*Family Work Unit*) – jednostka nakładów pracy własnej, ekwiwalent 2120 godzin pracy na rok

Wyniki

W tabeli 2 podano liczby charakteryzujące potencjał i pozycję konkurencyjną polskich gospodarstw roślinnych (typ 13 i 14) na tle odpowiednich gospodarstw węgierskich i niemieckich. Potencjał produkcyjny został określony wielkością ekonomiczną gospodarstw (wyrażoną w ESU) i powierzchnią UR, a pozycja konkurencyjna – kosztami ogółem (w tys. EUR/ha UR), dochodem z zarządzania, wskaźnikiem parytetowym i udziałem subwencji w dochodzie z gospodarstwa rolnego. W tabeli 2 i kolejnych uwzględniono tylko gospodarstwa zdolne do rozwoju, to jest takie, które osiągają dodatni dochód z zarządzania i uzyskują dochód na poziomie parytetowym. Dzięki temu są zdolne do konkurencji. Pominięto w analizie gospodarstwa mniejsze, które nie spełniały tych warunków.

Tabela 2. Potencjał konkurencyjny i pozycja polskich gospodarstw roślinnych na tle gospodarstw węgierskich i niemieckich

Wskaźnik	Gospodarstwa roślinne: zbożowe, oleiste, strączkowe (typ 13)			Gospodarstwa z pozostałymi uprawami (typ 14)		
	Polska	Węgry	Niemcy	Polska	Węgry	Niemcy
Wielkość ekonomiczna (ESU)	8–16	8–16	> 100	8–16	8–16	40–100
Powierzchnia UR (ha)	42,5	44,8	552,4	24,7	28,0	77,6
Koszty ogółem (tys. EUR/ha UR)	0,58	0,60	1,27	1,08	0,97	2,01
Dochód z zarządzania (tys. EUR/gosp.)	2,12	3,12	45,38	3,91	2,01	4,81
Wskaźnik parytetowy (%)	152,8	159,3	159,1	157,8	114,6	70,0
Udział subwencji w dochodzie (%)	79,6	89,4	185,4	41,8	70,2	74,6

Źródło: Ziętara i Zieliński (2011); Ziętara i Sobierajewska (2012)

Z danych przedstawionych w tabeli 2 wynika, że polskie i węgierskie gospodarstwa roślinne dysponują podobną powierzchnią UR w danych klasach wielkości ekonomicznej. W typie 13 powierzchnia ta wynosi odpowiednio 42,5 i 44,8 ha UR, natomiast w typie 14 – odpowiednio 24,5 i 28 ha UR. Zdecydowanie większą powierzchnią UR dysponują gospodarstwa niemieckie – w typie 13 wynosi ona 552,4 ha UR i jest ponad 10 razy większa niż w polskich i węgierskich, a w typie 14 wynosi 77,6 ha UR i jest ok. 3 razy większa niż w dwóch pozostałych krajach. Poziom intensywności produkcji (odzwierciedlony w wysokości kosztów ogółem) w gospodarstwach polskich i węgierskich jest również podobny. W typie 13 wynosi odpowiednio 0,58 i 0,60 tys. EUR/ha,

natomiast w typie 14 jest 1,8 i 1,6 razy wyższy. W gospodarstwach niemieckich obydwu typów jest o ok. 100% wyższy niż w pozostałych krajach. Wszystkie omawiane gospodarstwa uzyskały dodatni dochód z zarządzania. Najwyższy był on w gospodarstwach niemieckich, szczególnie w typie 13, w którym wynosił 45,38 tys. EUR/gospodarstwo i przekraczał dochód w gospodarstwach polskich i węgierskich odpowiednio ok. 20- i 15-krotnie. Wszystkie gospodarstwa osiągnęły dochód na poziomie parytetowym, poza największymi gospodarstwami niemieckimi typu 14, gdzie wskaźnik parytetowy wyniósł 70%. Dochód we wszystkich badanych gospodarstwach zależał od poziomu subwencji. Ich udział był najwyższy w gospodarstwach niemieckich typu 13 o wielkości ekonomicznej powyżej 100 ESU, w których wynosił 185,4%. W najmniejszym stopniu od subwencji zależały gospodarstwa polskie typu 14 o wielkości ekonomicznej 8–16 ESU, w których udział subwencji w dochodzie z gospodarstwa wynosił 41,8%. Uogólniając można stwierdzić, że osiągnięcie zdolności konkurencyjnej przez polskie i węgierskie gospodarstwa roślinne wymagało minimalnej wielkości ekonomicznej w przedziale 8–16 ESU i powierzchni UR wynoszącej odpowiednio 42,5 ha (typ 13) i 24,7 ha (typ 14) w gospodarstwach polskich oraz 44,8 i 28,0 ha w węgierskich. Minimalna powierzchnia niemieckich gospodarstw była zdecydowanie większa.

W tabeli 3 podano liczby charakteryzujące potencjał i pozycję konkurencyjną gospodarstw sadowniczych (typ 32) i warzywniczych (typ 20). Minimalna wielkość ekonomiczna polskich gospodarstw sadowniczych zawierała się w przedziale 8–16 ESU, a minimalna powierzchnia wynosiła 12,9 ha UR. Gospodarstwa te osiągnęły parytet dochodowy, przy ujemnym dochodzie z zarządzania, wynoszącym –1,77 tys. EUR/gospodarstwo. Z tego powodu ich konkurencyjność jest ograniczona.

Tabela 3. Potencjał konkurencyjny i pozycja polskich gospodarstw ogrodniczych na tle gospodarstw węgierskich i niemieckich

Wskaźnik	Gospodarstwa sadownicze (typ 32)			Gospodarstwa warzywnicze (typ 20)		
	Polska	Węgry	Niemcy	Polska	Węgry	Niemcy
Wielkość ekonomiczna (ESU)	8–16	40–100	40–100	16–40	16–40	40–100
Powierzchnia UR (ha)	12,9	60,2	13,6	5,9	9,0	2,2
Koszty ogółem (tys. EUR/ha UR)	2,25	1,60	5,76	10,04	14,73	69,27
Dochód z zarządzania (tys. EUR/gosp.)	–1,77	–9,20	0,08	4,75	18,44	5,04
Wskaźnik parytetowy (%)	114,3	93,7	36,7	175,0	455,1	37,0
Udział subwencji w dochodzie (%)	22,9	219,2	17,5	6,7	5,7	4,6

Źródło: Ziętara i Zieliński (2011); Ziętara i Sobierajewska (2012)

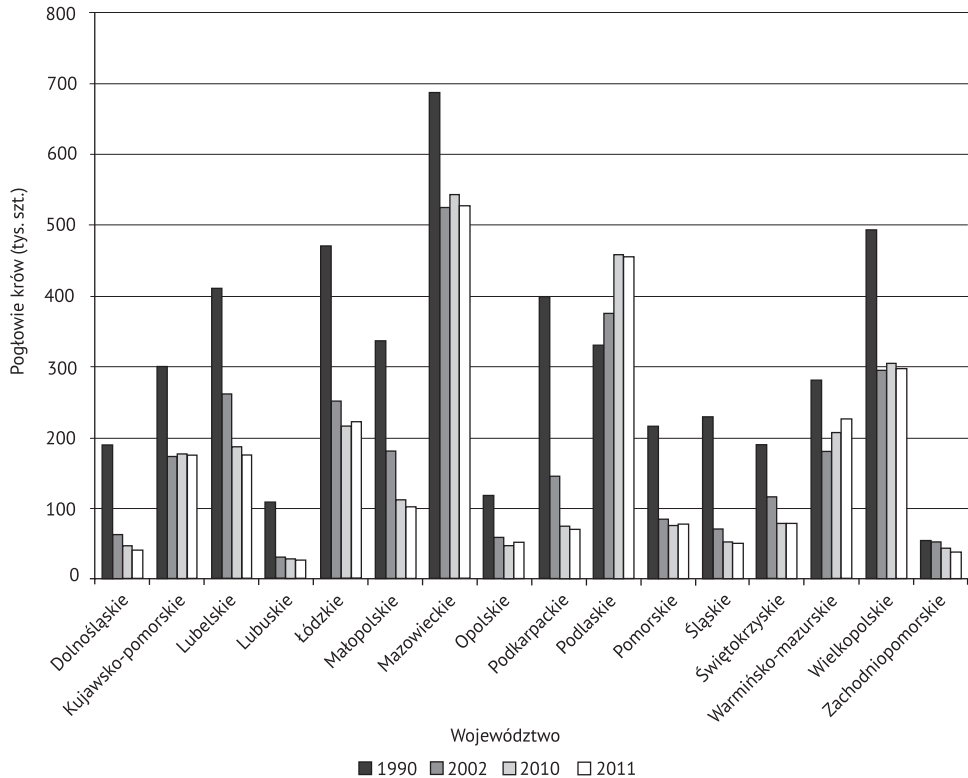

Minimalna powierzchnia węgierskich gospodarstw sadowniczych była większa i wynosiła 60 ha UR, a ich wielkość ekonomiczna mieściła się w granicach 40–100 ESU. Gospodarstwa te osiągnęły dochód zbliżony do parytetowego (93,7%) i ujemny dochód z zarządzania (–9,2 tys. EUR). Minimalna wielkość niemieckich gospodarstw sadowniczych zawarta była w takim samym przedziale jak w przypadku gospodarstw węgierskich, natomiast pod względem powierzchni gospodarstwa te były zbliżone do polskich. Osiągnęły one dochód dodatni dochód z zarządzania, jednak nie uzyskały dochodu na poziomie parytetowym (36,7%), z tego powodu ich zdolności konkurencyjne są ograniczone. W polskich i niemieckich gospodarstwach sadowniczych udział subwencji w dochodzie z gospodarstwa był stosunkowo niski, wynosił odpowiednio 22,9 i 17,5%. W gospodarstwach węgierskich był zdecydowanie wyższy – 219,2% – co należy wiązać z ich dużą powierzchnią.

Minimalna wielkość polskich i węgierskich gospodarstw warzywniczych kształtowała się w granicach 16–40 ESU, a ich powierzchnia wynosiła odpowiednio 5,9 i 9,0 ha UR. W przypadku gospodarstw niemieckich było to 40–100 ESU i 2,2 ha UR. Zdecydowanie mniejsza powierzchnia niemieckich gospodarstw warzywniczych wynikała z faktu, że część z nich prowadziła produkcję pod osłonami. Wszystkie analizowane gospodarstwa warzywnicze osiągnęły dodatni dochód z zarządzania. Gospodarstwa polskie i węgierskie uzyskały dochód parytetowy, natomiast gospodarstwa niemieckie go nie uzyskały, a wskaźnik parytetowy wynosił 37%. z tego powodu ich zdolność konkurencyjną można uważać za ograniczoną. Gospodarstwa warzywnicze w minimalnym stopniu korzystały z subwencji – ich udział w dochodzie z gospodarstwa nie przekraczał 7%.

Jak zaznaczono wcześniej, produkcja mleka odgrywa bardzo ważną rolę, o czym przesądza jej wysoki udział w towarowej produkcji zwierzęcej. Na rycinie 2 przedstawiono kształtowanie się pogłównia krów mlecznych w Polsce w latach 1990–2011. W tym okresie zaszły istotne zmiany rozkładu liczby krów na terenie kraju. O ile na początku omawianego okresu 50,8% pogłównia krów przypadało na województwa: mazowieckie (14,2%), wielkopolskie (10,2%), łódzkie (9,7%), lubelskie (8,5%) i podkarpackie (8,2%), o tyle na jego końcu 65,6% pogłównia krów skupiało się w województwach: mazowieckim (20,0), podlaskim (17,3%), wielkopolskim (11,1%), warmińsko-mazurskim (8,6%) i łódzkim (8,4%). Na podkreślenie zasługuje zwiększenie się pogłównia krów w województwie podlaskim – o 37,7%, a także w województwie warmińsko-mazurskim, w którym po przejściowym spadku w 2002 r. nastąpił wzrost pogłównia. Największy spadek pogłównia krów wystąpił w województwach: podkarpackim (–82,5%), dolnośląskim (–75,2%), śląskim (–77%), lubuskim (–75,2%) i małopolskim (–69,5%).

Minimalna wielkość polskich i węgierskich gospodarstw mlecznych zawierała się w przedziale 50–100 tys. EUR SO, a powierzchnia wynosiła odpowiednio 48 i 78 ha UR (tab. 4). W gospodarstwach tych utrzymywano odpowiednio 35 i 30 krów mlecznych. Minimalna wielkość gospodarstw niemieckich była większa i mieściła się w przedziale 100–500 tys. EUR SO, przy powierzchni 77 ha UR, a utrzymywano w nich 63 krowy. W tych gospodarstwach poziom intensywności produkcji – odzwierciedlony w kosztach ogółem w wysokości 2,5 tys. EUR w przeliczeniu na 1 ha UR – był wyższy ponad 2-krotnie niż w gospodarstwach polskich i ponad 3-krotnie niż w węgierskich.

Ryc. 2. Pogłowie krów mlecznych w Polsce w latach 1990–2011 według województw

Źródło: Ziętara i Adamski (2014)

Gospodarstwa polskie i węgierskie uzyskały dodatni dochód z zarządzania, osiągnęły też dochód parytetowy i wykazywały zdolności rozwojowe. Gospodarstwa niemieckie, mimo że były zdecydowanie większe, wykazały ujemny dochód z zarządzania, wynoszący –15,3 tys. EUR/gospodarstwo. Nie uzyskały również dochodu parytetowego (54,3%). Ich zdolności rozwojowe należy uznać za ograniczone. Gospodarstwa mleczne w znacznym stopniu korzystały z subwencji. W najmniejszym zakresie korzystały z nich gospodarstwa polskie – udział subwencji w dochodzie z gospodarstwa wynosił tam 40%, podczas gdy w gospodarstwach węgierskich i niemieckich był ok. 2 razy wyższy.

Gospodarstwa bydłce istniały tylko w Polsce i w Niemczech. Minimalna wielkość polskich gospodarstw bydłkowych zawierała się w przedziale 50–100 tys. EUR SO, a powierzchnia wynosiła 73,4 ha UR. Poziom intensywności produkcji był w nich niższy niż w gospodarstwach mlecznych – koszty ogółem na 1 ha UR wynosiły 0,71 tys. EUR. Gospodarstwa te uzyskały dodatni dochód z zarządzania i dochód parytetowy, wykazując zdolności do rozwoju. Gospodarstwa niemieckie były zdecydowanie większe. Ich wielkość ekonomiczna mieściła się w granicach 100–500 tys. EUR SO, a powierzchnia wynosiła 91,31 ha UR. Nie osiągnęły dodatniego dochodu z zarządzania ani dochodu

Tabela 4. Potencjał konkurencyjny i pozycja polskich gospodarstw mlecznych i bydłych na tle gospodarstw węgierskich i niemieckich

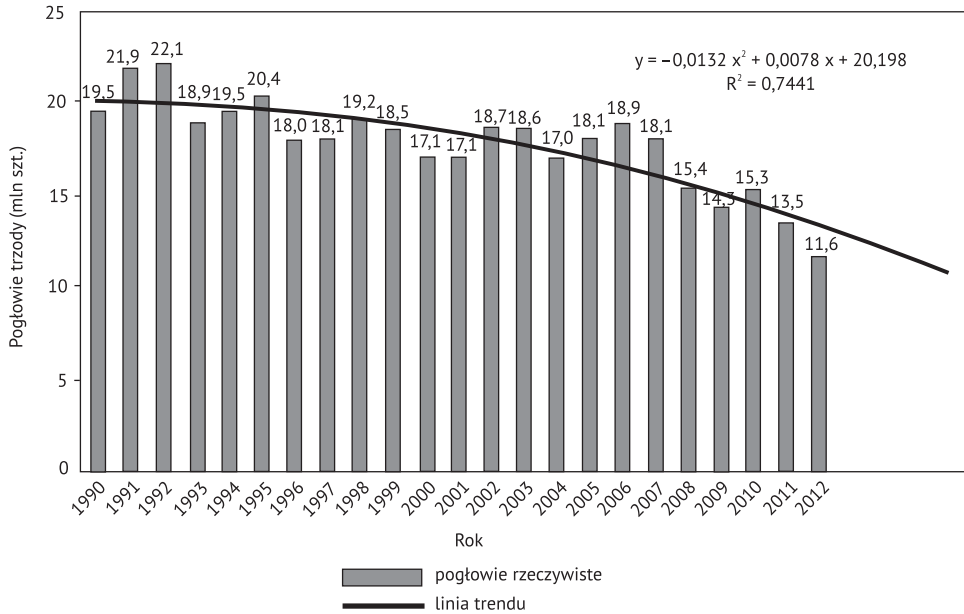
Wskaźnik	Gospodarstwa mleczne (typ 45)			Gospodarstwa bydłęce (typ 49)		
	Polska	Węgry	Niemcy	Polska	Węgry	Niemcy
Wielkość ekonomiczna (SO)	50–100	50–100	100–500	50–100	–	100–500
Powierzchnia UR (ha)	48,0	78,0	77,0	73,4	–	91,3
Koszty ogółem (tys. EUR/ha UR)	1,20	0,70	2,50	0,71	–	3,04
Liczba krów	35	30	63	–	–	–
Dochód z zarządzania (tys. EUR/gosp.)	1,11	0,94	–15,30	1,60	–	–28,70
Wskaźnik parytetowy (%)	147,2	169,6	54,3	158,5	–	40,0
Udział subwencji w dochodzie (%)	40,0	79,8	89,6	161,8	–	152,1

Źródło: Ziętara i in. (2013)

na poziomie parytetowym (40%). Ich zdolności rozwojowe należy uznać za ograniczone. Gospodarstwa bydłęce w obu krajach silnie zależały od subwencji – udział tych środków w dochodzie z gospodarstwa przekraczał 150%. Bez subwencji gospodarstwa bydłęce nie mogłyby funkcjonować.

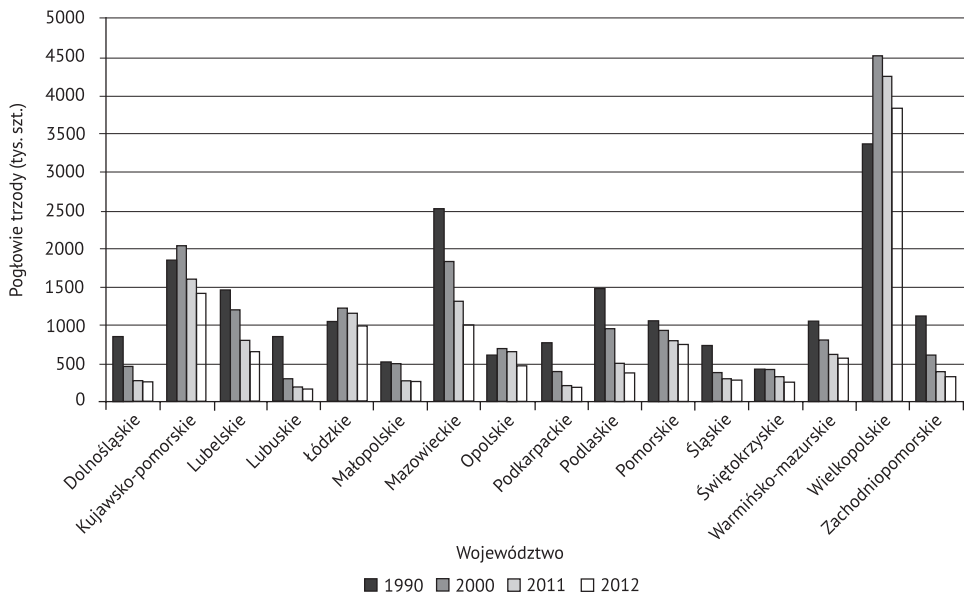
Zdolności rozwojowe gospodarstw trzodowych zależą od sytuacji w sektorze produkcji żywca wieprzowego. Od 2007 r. w Polsce obserwuje się systematyczny spadek pogłowia trzody chlewnej. Był to ostatni rok, w którym pogłowie trzody utrzymywało się na średnim poziomie ok. 18 mln sztuk (ryc. 3). Tempo spadku było zróżnicowane w zależności od wielkości stad w gospodarstwach. W latach 2007–2012 pogłowie trzody chlewnej ogółem zmniejszyło się o 36,1%. W stadach mniejszych, liczących do 200 sztuk, pogłowie zmniejszyło się o 56,5%. Przy ogólnym spadku pogłowia trzody chlewnej w tym okresie, wynoszącym 6518,7 tys. sztuk, spadek w tych stadach wyniósł 7201,48 tys. sztuk. W stadach większych, liczących 200 i więcej sztuk, wystąpił wówczas wprawdzie sumaryczny przyrost pogłowia o 682,8 tys. sztuk, czyli o 12,7%, ale wzrost dotyczył tylko 2010 r. (przyrost o 1841,2 tys. sztuk, czyli o 34,4%, w stosunku do poprzedniego roku). W kolejnych dwóch latach jednak pogłowie w tych stadach znacząco się zmniejszyło – o 1158,4 tys. sztuk, czyli o 63%. Fakt ten należy uznać za wysoce niepokojący. Wiązać go należy nie tylko z obniżeniem się opłacalności produkcji trzody chlewnej, lecz także z ograniczeniami środowiskowymi, utrudniającymi modernizację i budowę nowych chlewni o większej koncentracji zwierząt.

Niezależnie od zmian pogłowia trzody chlewnej w skali kraju pogłębiło się terytorialne zróżnicowanie jego rozmieszczenia (ryc. 4). W 1990 r. w pięciu województwach: wielkopolskim, mazowieckim, kujawsko-pomorskim, lubelskim i podlaskim

Ryc. 3. Tendencje zmian w pogłowie trzody chlewnej w Polsce w latach 1990–2012

Źródło: Ziętara i in. (2014)

Ryc. 4. Pogłowie trzody chlewnej w Polsce w latach 1990–2012 według województw

Źródło: Ziętara i in. (2014)

skupiało się 54,2% całkowitego pogłowia. W 2012 r. większa część pogłowia – 68,2% – koncentrowała się również w pięciu województwach, z tym że województwa podlaskie i lubelskie zostały zastąpione przez łódzkie i pomorskie. W tym ostatnim roku pogłowie trzody chlewnej było największe w województwie wielkopolskim (32,9%), następnie w kujawsko-pomorskim (12%), mazowieckim (8,6%), łódzkim (8,3%) i pomorskim (6,4%). W skali całego kraju pogłowie trzody w latach 1990–2012 zmniejszyło się o 40,5%. Największy spadek pogłowia wystąpił w województwach: lubuskim (–82,2%), podkarpackim (–75,6%), podlaskim (–74,9%), dolnośląskim (–72%) i zachodniopomorskim (–71,8%). Pogłowie trzody chlewnej zwiększyło się jedynie w województwie wielkopolskim, gdzie w latach 2000 i 2011 wzrost w stosunku do 1990 r. wynosił odpowiednio 34,8 i 27,3%. W kolejnym 2012 r. w województwie wielkopolskim nastąpił spadek w stosunku do 2011 r. wynoszący 10,4%. Najmniejszy spadek zanotowano w województwach: łódzkim (–4,9%), opolskim (–21,8%) i kujawsko-pomorskim (–22,8%).

Minimalna wielkość polskich i węgierskich gospodarstw trzodowych zawarta była w przedziale 50–100 tys. EUR SO przy powierzchni odpowiednio 30 i 32 ha UR oraz obsadzie trzody 74 i 78 SD/gospodarstwo (tab. 5). Poziom intensywności produkcji w gospodarstwach obydwu krajów był identyczny – koszty ogółem wynosiły 2,1 tys. EUR/ha UR. Gospodarstwa te wykazywały zdolności rozwojowe, mimo że w polskiej grupie dochód z zarządzania był minimalnie ujemny, wynosił –0,9 tys. EUR na gospodarstwo. Trzodowe gospodarstwa niemieckie były zdecydowanie większe – miały wielkość ekonomiczną w przedziale 100–500 tys. EUR SO i powierzchnię

Tabela 5. Potencjał konkurencyjny i pozycja polskich gospodarstw trzodowych i drobiarskich na tle gospodarstw węgierskich i niemieckich

Wskaźnik	Gospodarstwa trzodowe (typ 51)			Gospodarstwa drobiarskie (typ 52)		
	Polska	Węgry	Niemcy	Polska	Węgry	Niemcy
Wielkość ekonomiczna (SO)	50–100	50–100	100–500	50–100	50–100	100–500
Powierzchnia UR (ha)	30,0	32,0	73,0	12,0	16,0	19,0
Koszty ogółem (tys. EUR/ha UR)	2,10	2,10	4,90	7,50	6,60	6,40
Obsada zwierząt (SD/gosp.)	74	78	212	63	58	45
Dochód z zarządzania (tys. EUR/gosp.)	–0,90	2,20	24,40	13,00	–0,50	15,60
Wskaźnik parytetowy (%)	142,0	276,0	46,0	189,00	90,00	85,00
Udział subwencji w dochodzie (%)	36,0	44,0	62,0	12,0	42,0	44,0

SD – przeliczeniowa sztuka duża

Źródło: Ziętara i in. (2014)

73 ha UR. Poziom intensywności produkcji był w nich ponad 2-krotnie wyższy niż w gospodarstwach polskich i węgierskich. Zdolności rozwojowe trzodowych gospodarstw niemieckich są jednak ograniczone z powodu niższego od parytetowego dochodu z gospodarstwa.

Minimalna wielkość ekonomiczna gospodarstw drobiarskich w poszczególnych krajach mieściła się w tych samych granicach co gospodarstw trzodowych. Powierzchnia gospodarstw polskich i węgierskich wynosiła odpowiednio 12 i 16 ha UR, a niemieckich – 19 ha UR. Poziom intensywności produkcji był mało zróżnicowany, zawarty w przedziale od 6,4 tys. EUR/ha (Niemcy) do 7,5 tys. EUR/ha UR (Polska). Gospodarstwa drobiowe analizowanej wielkości mają zdolności rozwojowe, mimo że węgierskie i niemieckie uzyskują dochód nieco niższy od poziomu parytetowego, odpowiednio 90 i 85%.

Podsumowanie

Oceniając konkurencyjność polskich gospodarstw⁵ na tle gospodarstw wybranych krajów europejskich należy wziąć pod uwagę, że nie konkurują one bezpośrednio, lecz pośrednio z analogicznymi gospodarstwami z innych krajów.

Konkurencyjność badanych gospodarstw rolniczych określono na podstawie ich zdolności rozwojowej w warunkach danego kraju. Jako kryteria zdolności rozwojowej, a więc i konkurencyjności, przyjęto dodatni dochód z zarządzania oraz dochód z gospodarstwa na poziomie parytetowym.

Minimalna wielkość ekonomiczna polskich i węgierskich gospodarstw roślinnych typu 13 (zbożowych, oleistych, strączkowych) zdolnych do rozwoju wynosiła 8–16 ESU, a minimalna powierzchnia – 42 i 45 ha UR, podczas gdy minimalna wielkość gospodarstw niemieckich tego typu przekraczała 100 ESU i 552 ha UR. Minimalna wielkość polskich i węgierskich gospodarstw roślinnych typu 14 (z pozostałymi uprawami) wynosiła 8–16 ESU, a powierzchnia – odpowiednio 25 i 28 ha UR, natomiast w przypadku gospodarstw niemieckich było to 40–100 ESU i 78 ha UR.

Minimalna wielkość i powierzchnia polskich gospodarstw sadowniczych (typ 32) wynosiły 8–16 ESU i 13 ha UR, zaś węgierskich i niemieckich – 40–100 ESU i odpowiednio 60 i 14 ha UR. Minimalna wielkość i powierzchnia polskich i węgierskich gospodarstw warzywniczych (typ 20) wynosiły 16–40 ESU i odpowiednio 6 i 9 ha, a niemieckich – 40–100 ESU i 2,2 ha UR.

Minimalna wielkość ekonomiczna polskich i węgierskich gospodarstw mlecznych (typ 45) oraz polskich bydłych (typ 49) zawierała się w przedziale 50–100 tys. EUR SO, a powierzchnia wynosiła odpowiednio 48 i 78 oraz 73 ha UR. Niemieckie gospodarstwa mleczne i bydłce miały minimalną wielkość ekonomiczną w przedziale 100–500 tys. EUR SO i powierzchnię wynoszącą odpowiednio 77 i 91,3 ha UR. W badanych gospodarstwach utrzymywano krowy w liczbie odpowiednio 35, 30 i 63.

Minimalna wielkość ekonomiczna i powierzchnia polskich i węgierskich gospodarstw trzodowych wynosiły 50–100 tys. EUR SO i odpowiednio 30 i 32 ha UR,

---

⁵ Zob. też: Ziętara (2014).

a utrzymywano w nich 74 i 78 SD/gospodarstwo. W przypadku gospodarstw niemieckich wskaźniki te wynosiły 100–500 tys. EUR SO, 73 ha UR i 212 SD/gospodarstwo. W Polsce i na Węgrzech minimalna wielkość i powierzchnia gospodarstw drobiarskich oraz obsada zwierząt wynosiły 50–100 tys. EUR/ SO i odpowiednio 12 i 16 ha UR oraz 63 i 58 SD/gospodarstwo, a w Niemczech – 100–500 tys. EUR/SO, 19 ha UR i 45 SD/gospodarstwo.

Przedstawione dane o wielkości ekonomicznej gospodarstw i ich powierzchni, będące wartościami minimalnymi z punktu widzenia zdolności rozwojowej gospodarstw, a tym samym ich zdolności do pośredniej konkurencji z analogicznymi gospodarstwami z innych krajów, znacząco różnią się od wartości przeciętnych dla gospodarstw w Polsce. Te drugie są dużo niższe, co oznacza, że zdecydowana większość polskich gospodarstw nie ma zdolności rozwojowej i jest niezdolna do konkurencji. Nie zapewnia rolnikom prowadzącym tego typu gospodarstwa dochodu na poziomie parytetowym. Warunkiem funkcjonowania tych gospodarstw jest pozyskiwanie dochodów z działalności pozarolniczej.

Bibliografia

- Gołębiowski J. (2001), Czynniki i sposoby poprawy konkurencyjności na rynku zbóż, [w:] *Możliwości poprawy konkurencyjności agrobiznesu*. Lublin, Wydawnictwo AR w Lublinie, s. 318–335.
- Horaj L., Bocian M., Osuch D., Smolik A. (2011), *Parametry techniczno-ekonomiczne według grup gospodarstw rolnych uczestniczących w polskim FADN w 2009 roku*. Warszawa, IERiGŻ – PIB.
- Łopaciuk W. (2014), *Ogólna ocena handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi. Handel Zagraniczny Produktami Rolno-Spożywczymi: stan i perspektywy*, nr 40, s. 6–14.
- Sikorska A. (2013), *Przemiany w strukturze agrarnej indywidualnych gospodarstw rolnych*. Warszawa, IERiGŻ – PIB.
- Stankiewicz M.J. (2003), *Sposoby oceny konkurencyjności przedsiębiorstwa*, [w:] D. Niezgodą, red., *Źródła przewag konkurencyjnych przedsiębiorstw w agrobiznesie*. Lublin, Wydawnictwo AR w Lublinie, s. 184–201.
- Świtalski W. (2005), *Innowacyjność i konkurencyjność*. Warszawa, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Szczepaniak I. (2007), *Konkurencyjność polskiego sektora żywnościowego po wejściu Polski do Unii Europejskiej*, [w:] *Zmiany w sektorze żywnościowym po rozszerzeniu UE*. Warszawa, IERiGŻ – PIB, s. 30–40.
- Wilkin J. (2000), *Polskie rolnictwo a Wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej*, [w:] *Chłop, rolnik, farmer? Przystąpienie polski do Unii Europejskiej – nadzieje i obawy wsi polskiej*. Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, s. 191–197.
- Woś A. (2003), *Konkurencyjność potencjalna polskiego rolnictwa*, [w:] D. Niezgodą, red., *Źródła przewag konkurencyjnych przedsiębiorstw w agrobiznesie*. Lublin, Wydawnictwo AR w Lublinie, s. 9–17.
- Ziętara W. (2014), *Konkurencyjność polskich gospodarstw rolniczych*. *Roczniki Naukowe SERiA*, t. XIV, z. 1, s. 257–262.
- Ziętara W., Adamski M. (2014), *Skala produkcji, efektywność i konkurencyjność polskich gospodarstw wyspecjalizowanych w produkcji mleka*. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, nr 1, s. 97–115.

- Ziętara W., Adamski M., Blicharski T., Mirkowska Z. (2014), Polskie gospodarstwa trzodowe na tle wybranych krajów. Warszawa, IERiGŻ – PIB.
- Ziętara W., Adamski M., Grodzki H. (2013), Polskie gospodarstwa z chowem bydła na tle wybranych krajów. Warszawa, IERiGŻ – PIB.
- Ziętara W., Sobierajewska J. (2012), Gospodarstwa ogrodnicze w Polsce i w wybranych krajach Unii Europejskiej. Warszawa, IERiGŻ – PIB.
- Ziętara W., Zieliński M. (2011), Polskie gospodarstwa roślinne na tle gospodarstw węgierskich i niemieckich. Warszawa, IERiGŻ – PIB.

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 16.12.2014